

АГРАРНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Воронкова А.А., к.е.н., доцент,

Куцина Л.В., ст. викладач,

Симоненко С.І., к. вет. н., доцент

Харківська державна зооветеринарна академія

Резюме. Досліджено вплив аграрного менеджменту на розвиток аграрного сектору економіки в умовах трансформації на основі узгодження та гармонізації соціальної, економічної й екологічної складових.

Ключові слова: село, сільський розвиток, економіка села, трансформація.

Постановка проблеми. Прагнення України до інтеграції в європейське співтовариство потребує цілої низки заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Пріоритетним завданням аграрного менеджменту на цьому шляху є необхідність коригування ситуації, що склалася у сільському господарстві як галузі, яка забезпечує продовольчу безпеку країни, оптимальні норми харчування населення, зайнятість 3,4 млн. чол. сільського населення; сприяє створенню робочих місць у пов'язаних з нею сферах виробництва, розвитку сільських територій, захищає суспільство від негативних наслідків надмірної урбанізації. З іншого боку, розвиток цієї галузі економіки не можливий без розвитку сільських територій, їх ресурсного потенціалу, і в першу чергу – людського.

У процесі суспільної трансформації змінюється понятійно-категоріальний апарат, що виражає певні сторони економічних відносин та реальні економічні процеси. Але незмінним залишається, і це повинні враховувати керівники усіх рівнів управління, єдність, взаємообумовленість і взаємовплив категорій: село, сільський розвиток та економіка села. Кожний розуміє, що сільський розвиток є результатом функціонування сільської території, аграрної сфери в цілому та сільськогосподарського виробництва зокрема. Саме тому науковці сьогодні розглядають стратегію подальшого розвитку аграрного сектору в контексті моделі сталого розвитку, за якого подальше зростання відбувається на основі узгодження та гармонізації соціальної, економічної й екологічної складових з метою задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь. Основою сталого розвитку є паритетність відносин у тріаді: людина - господарство – природа [7]. Цей розвиток забезпечує зба-

лансоване розв'язання соціальних завдань, збереження сприятливого стану навколишнього середовища й природно-ресурсного потенціалу, без чого не можливий розвиток економіки як способу задоволення життєвих потреб нинішнього і майбутніх поколінь. Але забезпечити перехід до сталого розвитку в умовах сучасної України неможливо без вирішення цілої низки проблем, що й визначило тему даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На нинішній час існує значна кількість досліджень, що характеризують аграрний менеджмент, його проблеми, роль та значення у галузі сільського господарства, визначають ключові параметри функціонування аграрного сектору економіки. Серед авторів цих розробок слід назвати таких вітчизняних вчених: В.Я. Амбросова, В.Г. Андрійчука, В.Я. Месель-Веселяка, В.П. Рябоконя, П.Т. Саблука, В.В.Юрчишина та ін. Кожен з авторів висвітлює певні аспекти соціально-економічного розвитку села, досліджує закономірності поведінки економічних суб'єктів в умовах трансформації аграрного сектору економіки.

Мета статті – аналіз сучасного аграрного менеджменту та його вплив на сталий розвиток сільського господарства в умовах трансформації аграрного сектору економіки.

Виклад основних результатів дослідження. Село являє собою складний організм, основними структурними елементами якого є: люди (населення); поселення, виробничо-господарський комплекс, включаючи сільськогосподарські землі; землі несільськогосподарського призначення; виробничу і соціальну інфраструктуру; навколишнє середовище, і його розвиток залежить від економіки. У свою чергу, результати економічної діяльності знаходяться в безпосередній залежності від стану та рівня розвитку складових цієї системи. Характеризуючи стан сільської економіки, маємо визнати позитивні, починаючи з 2000 року, результати щодо нарощування виробництва сільськогосподарської продукції. Однак, ця динаміка не відзначалася стабільністю, а її результати не відповідали потенціалу галузі. Зокрема, сільськогосподарське виробництво ще не досягло рівня 1990 року. Роки зростання виробництва змінювалися на роки падіння. У 2011 році, завдяки сприятливим погоднім умовам в Україні в цілому та у більшості регіонах були зафіксовані рекордні за часи незалежності обсяги та темпи приросту сільськогосподарського виробництва, який в цілому по Україні склав 19,9% і відповідна динаміка мала місце у всіх регіонах – найвищого рівня приріст досяг у Харківській області і склав 48,3% [5].

За 2006-2012 роки відбулися зміни у структурі сільськогосподарського виробництва: зростання частки галузі рослинництва склало 3,5% (з 63,3% у 2006 році до 66,8% у 2012 році). Значний потенціал розвитку має тваринництво. Приємно, що після падіння виробництва протягом 1990-х

років, починаючи з 2001 року, спостерігається тенденція до зростання продукції цієї галузі.

Разом з тим, позитивні тенденції останніх років у сільськогосподарському виробництві ще не стали поштовхом для вирішення соціальних і екологічних проблем сільських територій. Основними серед них є: збереження тенденції погіршення кількісних та якісних параметрів демографічних процесів, що пояснюється складними соціальними та екологічними умовами проживання на селі, низьким рівнем доходів сільського населення, критично низькою народжуваністю та високою смертністю. За роки незалежності в Україні кількість сіл зменшилася на 387, щороку з карти України зникає 26 сіл, а третина сільських населених пунктів знаходиться за межею самовідтворення. Порівняно з 1991 роком чисельність сільського населення зменшилася на 2,6 млн. осіб, а з 2001 по 2012 рік – на 1,8 млн. осіб, що склало 11,2%. Середня тривалість життя селян становить 66,8 року, в т.ч. чоловіків – 61 рік. Нині в містах мешкає 69% населення України, селяни ж складають 31%. Внаслідок подальшого ускладнення демографічної кризи скорочується трудовий потенціал сільського населення, зростає безробіття (за 2005-2012 роки рівень безробіття сільського населення зріс відповідно з 5,7% до 7,4%) та погіршуються міграційні процеси (за відповідний період у межах України чисельність вибулих із сільських населених територій перевищила прибулих на 189 тис. осіб).

Щодо доходів сільськогосподарських працівників, то заробітна плата у сільському господарстві залишається низькою, її рівень майже на 40% нижчий за середній по економіці країни [4]. За межею бідності - майже 16% домогосподарств. У 45,9% сільського населення сукупні витрати не перевищують рівень прожиткового мінімуму [3]. До цього слід додати глибокий занепад об'єктів соціальної інфраструктури та згорання видів послуг як наслідок підтримки сільської соціальної сфери лише суб'єктами господарювання АПК, які за останні 20 років теж зазнали реформування, яке характеризувалося: спочатку значним зростанням кількості сільськогосподарських підприємств та відповідним зменшенням розмірів більшості з них, а потім – зменшенням кількості та появою великотоварних підприємств на основі інтеграції (табл. 1)

Наведені дані свідчать про різке скорочення загальної кількості сільськогосподарських підприємств у 2009 році. Ця тенденція збереглася і у 2011 році. При цьому особливо значне скорочення спостерігасмо по виробничих кооперативах (на 616 одиниць) і фермерських господарствах (на 959 одиниць). Виключення складають лише приватні підприємства та група підприємств інших форм господарювання, їх кількість за досліджуваний період відповідно зросла на 17 і 32 одиниці. Поряд з цим у вітчизняному агропродуктовому комплексі спостерігається активний розвиток інтегра-

Таблиця 1

Кількість діючих сільськогосподарських підприємств в Україні *

Підприємства	2005 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік
Усього	57877	59059	57152	56493	56133
Господарські товариства	7900	7879	7819	7769	7757
Приватні підприємства	4123	4326	4333	4243	4140
Виробничі кооперативи	1521	1101	1001	952	905
Фермерські господарства	42447	43894	42101	41726	41488
Державні підприємства	386	354	345	322	311
Підприємства інших форм господарювання	1500	1505	1553	1481	1532

* Джерело «Статистичний збірник «Сільське господарство 2011 рік».

ційних процесів та ресурсної і економічної концентрації, що характеризується появою формувань нового типу – так званих агрохолдингів. Нині у сільському господарстві функціонує 1633 аграрних підприємств, які мають 3 тис.га і більше та 83 агропромислові фірми з площею 20 тис.га і більше сільськогосподарських угідь [2].

Але, незважаючи на всі переваги великотоварного виробництва (можливість інтенсивно-інноваційного розвитку, висока продуктивність, економічна ефективність та стабільність господарської діяльності), діяльність агроформувань позбавлена соціальної і екологічної складових сталого розвитку сільських територій, включаючи добробут селян, збереження сільської місцевості та родючості земель, розвиток соціально-побутової інфраструктури та органічного виробництва.

Саме існування цих негативних наслідків аграрно-промислової інтеграції свідчить на користь малого і середнього агробізнесу та підвищує значення кооперації як умови забезпечення конкурентоспроможності цих підприємств та зайнятості сільського населення. А враховуючи сучасні трансформації аграрного сектору економіки та підвищення ролі реалізації продукції як чинника дохідності, значно зростає необхідність розвитку обслуговуючих (переробних, збутових) кооперативів. Нині в Україні процес створення обслуговуючих кооперативів практично зупинився. Доцільність же розвитку кооперації підтверджується досвідом Європейських та Скандинавських країн, де через кооперативні формування реалізується відповідно понад 60% і 80% усієї виробленої фермерами продукції, а у ФРН кооперативи переробляють і реалізують близько 80% молока, 30% м'яса, 55%зерна та 42% овочів [8].

В умовах сучасної України кооперація може забезпечити:

- протистояння комерційним посередницьким структурам;
- використання переваг великомасштабного підприємства та доступ до інноваційних технологій;
- отримання послуг за мінімальними цінами і участь у прибутках на всіх етапах просування продукції;
- координацію дій та розподіл ризиків;
- доступ до ринків та економію на трансакційних витратах.

Важливість та значення кооперації підсилюється її необхідністю для розвитку сільських домогосподарств, кількість яких становить 17 млн, а частка сільськогосподарських угідь, що знаходяться у їх користуванні й володінні дорівнює 38,5%. При цьому господарствами населення виробляється 48,2% валової продукції, 43,3% продукції рослинництва і 59,4% продукції тваринництва [5]. Домогосподарства є специфічною формою зайнятості сільського населення, характеризуються невеликими розмірами й незначним ресурсним потенціалом, що обмежує їх можливості розвитку матеріально-технічної бази та нарощування продуктивності.

Сьогодні спостерігаються негативні тенденції у тваринництві: питома вага господарств, які утримують велику рогату худобу зменшилася з 53,8% у 2005 році до 40,4% у 2012 році, а тих, які утримують будь-який вид худоби та птиці, відповідно – з 78,7% до 71,2%. Однією з причин такого стану є ряд труднощів, пов'язаних з реалізацією продукції, а саме: відсутність ринків збуту, диктат ціни з боку споживача, що підсилює необхідність розвитку кооперативних і договірних взаємозв'язків сільських домогосподарств з іншими організаційно-правовими формами господарювання

Нам імпонує думка В.П. Рябокони, що цікавою формою підтримки сільських товаровиробників є вирощування екологічно чистої продукції на основі застосування екстенсивних технологій із використанням тільки органічних добрив, виключаючи будь-які засоби захисту рослин, мінеральні добрива, агрохімікати та ін. [3].

Важливим джерелом зайнятості, особливо в умовах сезонності сільськогосподарського виробництва, і доходів сільського населення є розвиток малого і середнього бізнесу несільськогосподарського спрямування (ремонт, будівництво, транспортні і побутові послуги, зелений туризм, швейні майстерні, народні промисли).

Висновки

Як свідчить аналіз, наявний потенціал виробництва сільськогосподарської продукції України використовується недостатньо. Однак, враховуючи світові тенденції останніх років, сільськогосподарська галузь України має усі шанси для стрімкого поживавлення виробництва та наро-

шування експорту продукції.

Стратегічна спрямованість подальшого розвитку сільськогосподарських підприємств вимагає підвищення їх незалежності і самостійності [1] як умови розв'язання наступних стратегічних завдань сталого сільського розвитку:

- нарощування обсягів сільськогосподарського виробництва, за рахунок розвитку трудомістких галузей на основі новітніх інноваційних технологій, всіма формами господарювання;
- підвищення ефективності й зміцнення особистих господарств населення шляхом об'єднання і кооперування їх між собою, з фермерськими господарствами, обслуговуючими та переробними підприємствами;
- розвиток сільської кооперації та створення кооперативів з переробки, зберігання та збуту продукції; комплексне розв'язання завдань із підготовки кадрів для сільської місцевості.
- розширення соціальної інфраструктури та створення на цій основі нових робочих місць;
- розвиток малого і середнього бізнесу несільськогосподарського спрямування.

Практична реалізація стратегічних напрямів дасть змогу успішно розв'язати проблеми як нарощування обсягів та ефективності розвитку сільського господарства, так і створення необхідних умов для життєдіяльності сільського населення.

Література

1. Амбросов В.Я. Ринок і стратегія розвитку сільськогосподарських підприємств / В.Я.Амбросов// Економіка АПК.-2013.-№10.- С.72-79.
2. Андрійчук В.Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства / В.Г.Андрійчук // Економіка АПК.- 2013.- № 1.- С.3-15.
3. Рябоконь В.П. Розвиток сільських домогосподарств в умовах трансформації аграрного сектору економіки / В.П.Рябоконь // Економіка АПК.-2013.-№9.- С.12-19.
4. Рябоконь В.П. Соціально-економічні проблеми зайнятості сільського населення / В.П.Рябоконь // Економіка АПК.-2012.-№12.- С.95-99.
5. Сільське господарство України 2011 рік. / Статистичний збірник. – К.: Держстат України, 2012.– 386 с.
6. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: Збірник матеріалів Чотирнадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, 16-17 жовтня 2012 / редкол.: Ю.О. Лупенко, П.Т. Саблук та ін. Київ.: ННЦ «ІАЕ», 2013.-762с.
7. Хвесик М.А. Сталий розвиток територій як основа стратегії розвитку аграрного сектору / М.А. Хвесик // Економіка АПК.- 2013.- № 1.-

С.66-76.

8. Шибанін В.С. Розвиток кооперації в АПК: проблеми та напрями їх подолання / В.С. Шибанін, Т.В. Шевченко // Економіка АПК.- 2013.- № 2.- С.9-12.

**АГРАРНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ
АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ**

Воронкова А.А., к. э. н., доцент,
Куртка Л.В., ст. преподаватель,
Симоненко С.И., к. вет. н., доцент

Харьковская государственная зооветеринарная академия

Резюме. Исследовано влияние аграрного менеджмента на развитие аграрного сектора экономики в условиях трансформации на основе согласования и гармонизации социальной, экономической и экологической составляющих.

Ключевые слова: село, сельское развитие, экономика села, трансформация.

**AGRICULTURAL MANAGEMENT IN THE CONDITIONS OF
TRANSFORMATION OF AGRICULTURAL SECTOR**

Voronkova A.A., Kutsina L.V., Simonenko S.N.

Summary. The influence of agricultural management on the development of the agricultural sector in terms of transformation based on the coordination and harmonization of social, economic and environmental components is investigated.

Key words: village, rural development, rural economy, transformation.
